

Németh József Lajos

A biztonságpolitikai gondolkodás evolúciója a '90-es években¹⁶

Mint a szakkollégium elnöke, megköszönöm a Magyar Hadtudományi Társaságnak az általam képviselt kollégisták felkészítéséhez való hozzájárulását. Kissé zavarban vagyok, hiszen előadásomat egykori és jelenlegi tanáraink előtt kell megtartanom, akik megélték a tárgyidőszakot, sőt, annak cselekvő részesei voltak.

A most ismertetni tervezett előadásnak egy korábbi változata már elhangzott a Kiss Károly Hadtudományi Klubban. Az annak alapját képező irányított interjúkat több jelenlévő személlyel készítettem.

A továbbiakban a címben jelzett kérdéskörrel kapcsolatban saját állásponantomat szándékozom kifejteni. Nem kívánok „belemenni” eseménytörténeti részletekbe, amelyeket a történészeknek kell vizsgálniuk. Megkísérlek viszont egyfajta egészséges távolságtartást érvényesíteni mondandóm során, hiszen 20–25 éves időtávlatokról van szó.

Előadásom primer és szekunder forrásokra épül. Jó szívvel ajánlom a hallgatóság figyelmébe a tárgyidőszakot elemző kiadványok előszavait, amelyekből többnyire kitűnik, hogy ki, miért írt meg egy könyvet.

A címben jelzett *evolúció* egyfajta folyamatos változást jelent, amelyben a fejlődés jelentheti a legfontosabb összetevőt. Meg kívánom jegyezni azonban, hogy a címben az evolúció szóval jelzett változás nem feltétlenül jelent fejlődést.

Három fő kérdésre kívánok választ adni. Ezek a következők:

1. Mikor értjük meg a biztonságpolitikai gondolkodást? (Természetesen nem konkrét évszámhoz kötve.)
2. Milyen szakaszai vannak? (Ezek ugyanis nemcsak egymásra épülnek, hanem – bizonyos értelemben – egymás mellett is haladnak.)
3. Milyen jellemző vonásai vannak?

Tulajdonképpen már a '80-as évek elejétől, közepétől megjelenik a biztonságpolitikai gondolkodás, részint a nyilvános, részint a nem nyilvános közleményekben. Nemcsak szavakban, hanem írásos gondolatokban is. Természetesen a fogalom korabeli és mai értelmezése nem szükségképpen fedi egymást.

A békekutatást – amely bizonyos elemeit tekintve szintén ebbe a fogalomkörbe illeszkedik – már a rendszerváltás előtt is elég sok kritika érte. Például a Magyar Tudományos Akadémia Intézetközi Békekutató Központja már a '80-as években jelentős konferenciákat szervezett, magyar és angol nyelvű kiadványokat adott közre, majd a '90-es években főként nemzetközi jogi szempontból járult hozzá a biztonságpolitikai gondolkodás evolúciójához.

¹⁶ A *30 év a hadtudomány szolgálatában* című szakmai-tudományos konferencián, 2013. november 28-án, a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen elhangzott előadás hanganyagának szerkesztett változata.

A biztonságpolitikában a '80-as, de még a '90-es években is a katonapolitikai fel fogás dominált, hiszen az előbbi az utóbbival párhuzamosan kezdte felépíteni önma gát mind szervezeti, mind szakmai, mind pedig személyi értelemben. Ugyanakkor az állami vezetésben már kevésbé a katonapolitikai, mindinkább a biztonságpolitikai szempontok váltak hangsúlyos elemmé.

Az előbbi kijelentést alátámasztják a könyvtári kulcsszavas kereséseim eredmé nyei. Négy kulcsszó mentén hajtottam végre a vizsgálatokat. Ezek a következők vol tak: katonapolitika, biztonságpolitika, védelempolitika és a NATO. Igen érdekes ada tok jöttek ki. A különböző nyelvű és műfajú írások címeiben a NATO-fogalom előfor dulása jelentős hullámozást mutatott.

A kutatás jelenlegi állapotában – a megfelelő szűrők bevitelének hiányában – nem mutatja meg az egyes években előforduló szóráásokat a fogalmak előfordulási gyakoriságában. Minden esetre egy ilyen fajta statisztikai megközelítés alkalmasnak tűnik trendek érzékeltetésére.

22 interjút készítettem eddig, amelyek 3 fő célcsoportra oszlanak: katonai felső vezetés, egy-egy adott kormányzati ciklusban a politikai vezetés, a témát vizsgáló ku tatók, tudósok képviselőinek köre. Ezekben elrejtettem egy SWOT-analízist.¹⁷

Tapasztalataim alapján igen jelentős az a tény, hogy a rendszerváltás időszaká ban például a biztonságpolitika gyakorlatánál már nem nulláról kellett kezdeni a te vékenységet, hiszen a katonai vezetés vissza tudott nyúlni akár a Varsói Szerződés (VSZ) keretei között kiépített kapcsolatokhoz, a megszerzett tapasztalatokhoz.

1990 januárjában egy NATO–VSZ doktrinális tanácskozássra került sor, amelyen magyar részről Borsits László altábornagy úr vett részt, és amely kommunikációs szempontból figyelemre méltó tapasztalatokkal járt.

Visszatérve az analízishez, a *gyengeségeknél* szükségesnek tartom megemlíteni a politikai változások (ti. a kormányváltások) túlzott hatását, amelyek helyenként a szakmaiság rovására mentek; másfelől egyfajta szétaprózottság figyelhető meg a biz tonságpolitikai gondolkodásban, amely érzékelhető a szakmai végrehajtó elemek ben, de a civil szerveződésekben is a '90-es évek elején. Vagyis jobb lett volna, ha a különböző szakmai fórumok jobban erősítik az együttműködést mind pénzügyi, mind pedig szakmai szempontból.

A külső tényezőket (nyugati ráhatás, balkáni események stb.) illetően fontosnak tartom megjegyezni, hogy nem helytálló, miszerint a balkáni események csak pozitív vagy csak negatív módon ítélték meg. Az ottani történések részint elősegítettek, részint visszafogtak bizonyos folyamatokat.

Belső tényezők? Az elmulasztott lehetőségeknél a környezeti biztonsághoz való csatlakozás kicsit későn történt meg, bár annak gyökerei utólag is kimutathatók (ld. Bős–Nagymaros ügyének rendezése).

A jellemzők kapcsán említést érdemel (bár a SWOT-analízis önmagában is jel lemzés) például a mintakövetés kérdése. A rendszerváltást megelőzően nagy

17 A SWOT angol mozaikszó, amelynek összetevői: strengths – erősségek; weaknesses – gyengeségek; opportunities – lehetőségek; threats – veszélyek. Magyar megfelelője a GYELV- elemzés (ti. gyengeségek – erősségek – lehetőségek – veszélyek). (A szerk.)

mozgástér nem kínálkozott, de a nemzeti sajátosságok adtak némi lehetőséget. A mintakövetés érvényesült a rendszerváltás után is, de sokkalta dominánsabbá vált a nemzeti jelleg. Ekkor időnként ütköztek a biztonságfelfogás professzionális és műkedvelő közelítésmódjai. A slágertémák között említést érdemel például a „körkörös védelem”, amely hatást gyakorolt a biztonságpolitikai gondolkodásra (katonai szempontból talán kevésbé, de politikai szempontból mindenképpen), vagy éppen a *semlegesség* kérdése.

* * *

Konklúziók:

- katonai értelemben a biztonságpolitikai gondolkodás gyökerei már a '80-as években fellelhetők;
- a szakma részéről mind mennyiségi (ld. statisztikák), mind minőségi (nyelvismeret, szakmaközi áthallások iránti növekvő érzékenység stb.) reakció történt, vagyis e tekintetben is van fejlődés.
- minőségi fejlődést illetően – bár a folyamatosság kimutatható – érzékelhető kilengések.
- evolúciós szempontból megjegyzendő, hogy ezt a fejlődést az adaptivitás (ld. NATO-csatlakozás) és az esetlegesség egyaránt jellemzi.

Szenes Zoltán

A NATO-partnerség és a Magyar Honvédség átalakítása¹⁸

A '90-es években a Magyar Honvédség szinte hihetetlen feladatot hajtott végre, hiszen nem egészen egy évtized alatt – a Varsói Szerződés után – a NATO tagja lettünk. Sikeresen megoldottuk, hogy már az első lépcsőben, 1999-ben bekerültünk a NATO-tagok közé, ellentétben például a románokkal, akik ezt nagyon nehezen élték meg.

Ellentmondásos helyzet alakult ki, hiszen sikeresen tagok lettünk, de szinte még be se léptünk, a miniszterelnök mégis elrendelte a stratégiai és védelmi felülvizsgálatot.

Egyfelől a NATO-tagság lehetővé tette a Magyar Honvédség viszonylag kockázatmentes leépítését (az 1989. decemberi 155.000-ról a mai 29.200 főre), másfelől a NATO ösztönzi a politikai vezetést, hogy fordítson erőforrásokat a védelemre...

Én tanultam a Szovjetunióban is, igaz, szakmai akadémián, de ott, a mai felfogás szerinti szakmai MSc-képzésben – eltekintve néhány biztonságpolitikai tantárgyaktól –, a NATO-t nem tanították. Ez azért fontos, mert ha eltekintünk az átalakítás

¹⁸ A *30 év a hadtudomány szolgálatában* című szakmai-tudományos konferencián, 2013. november 28-án, a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen elhangzott előadás hanganyagának szerkesztett változata.